

godila se i pedagogija, a onda i odgojna znanost i na koncu mnoge odgojne znanosti. O ovim novinama kao dobro strukturiranom sustavu, možemo unaprijed reći, nema govora kod Homera, iako postoje elementi koji će postati naknadno integrativnim sastavinama teoretiziranja odgoja.⁶ Kada bi suprotno bila istina, onda bi Homerovo djelo bilo isključivo pedagoško, smišljano i rađeno s tom nakanom, a dobro znamo da ono to nije, premda njegovi pojedini dijelovi, mjesta, iskazi itd. upućuju i na pedagoško zanimanje. Sada je čas da ta mjesta usporedimo s današnjim pogledom na odgoj da bismo sa sigurnošću mogli kazati postoji li mogućnost i razlog za usporedbu jednog i drugog, odnosno naznaka za doticanje, nadogradnju, uvjetovanja, razmimoilaženja.

SUVREMENI PRISTUPI ODGOJU

Danas odgoj nije više tek običaj, navika, sama po sebi razumljiva djelatnost roditelja ili onih koji ih zastupaju, nešto što se uči i steče samo na temelju iskustva, u vlastitom obiteljskom domu kao tradicijsko blago koje se prenosi s koljena na koljeno.⁷ Odgoj je prvenstveno postao predmetom znanstvenog istraživanja, štoviše, glavnim područjem znanstvene preokupacije mnogih znanosti koje su po njemu i zbog njega dobile naziv »odgojne znanosti«, kao najnoviji izdanak zauzimanja za odgoj. Kako se dakle ta znanost ili te znanosti odnose prema odgoju? Kako one gledaju na njega i ima li u njima išta zajedničkog s homerovskim odgojem? Prije nekoliko stoljeća počela se pedagogija u okviru filozofskog studija profilirati kao zasebna znanost⁸ koja će se prvenstveno posvećivati istraživanju i

---

Kritik, Stuttgart 1982.; Hubertus von Schoenebeck, *Antipädagogik im Dialog: eine Einführung in antipädagogisches Denken*, Weinheim 1985.

⁶ Janice Tehie, *Historical foundations of education: Bridges from the ancient world to the present*, Upper Saddle River, NJ 2007.; Edgar Bradshaw Castle, *Ancient education and today*, Harmondsworth 1961.; William Anton Smith, *Ancient education*, New York 1955.; John Frederic Dobson, *Ancient education and its meaning to us*, New York 1963.

⁷ Osim na prethodnim stranicama spominjanih autora (Jaeger i Marrou) usp. i: Hubert Hannoun, *L'education aux temps bibliques*, Paris 2008.; Kenneth Freeman, *Schools of Hellas: an essay on the practice and theory of ancient Greek education from 600 to 300 B.C.*, London 1932.

⁸ Tako je to bilo u svijetu, a tako je to i kod nas: Stjepan Matičević, *Grundlegung der Logik: Ein Beitrag zur Bestimmung des Verhältnisses zwischen Logik und Psychologie*, Wien und Leipzig 1909.; Nedjeljko Kujundžić, *Pedagogija Stjepana Matičevića*, Zagreb 1971. (magistarski rad); Ivan Marijanović, »Matičević, Stjepan«, u: Marko Pranjić, ur., *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb

promicanju odgojne prakse. U nekim sredinama taj pojam danas označava ne samo odgojnu teoriju, nego i odgojnu praksu. U najnovije vrijeme odgojno djelovanje se počinje pojmovno odjeljivati od svoga teorijskog promišljanja pa se prvo zove odgoj ili pak pedagogija dok se za drugo koristi termin odgojna znanost ili odgojne znanosti.⁹ Zadnja nomenklatura je nastala pod utjecajem interdisciplinarnog pristupa »predmetu pedagoškog istraživanja« kao vrlo složenoj istraživačkoj stvarnosti. Budući da je ovdje riječ prvenstveno o čovjeku, njegovu rastu i odrastanju sve do razine cjeloživotne angažiranosti, niti jedna od znanosti nije mogla reći da je to samo i isključivo njezin »predmet«. Poznato je, čovjekom se bave mnoge znanosti: filozofija, pedagogija, sociologija, psihologija, komunikologija, antropologija, medicina, teologija, pravo itd. Stoga niti jedna od njih, želi li biti vjerodostojna, ne može monopolizirati taj istraživački »predmet«, odnosno pojedine se znanosti moraju otvarati jedna drugoj, oslušivati jedna drugu kako bi im iznalsci bili što uvjerljiviji i što prihvatljiviji.¹⁰

Upravo zbog toga neki danas zaziru od pedagogije kao jedine znanosti koja bi promišljala cjelovit rast čovjeka, nego to radije prepuštaju mnoštvu vrlo različitih i šarolikih znanstvenih disciplina koje imaju isto stjecište ili isto ishodište,¹¹ a zovu se odgojne znanosti. Sve ih je danas teško pobrojati ili grupirati,¹² što ukazuje na nabujalost znanja i vještina ili možda, da budemo kritični, na konfuznost kad je riječ o preciznosti. Bez želje za dodatnim ulaženjem u daljnje raslojavanje istraživanja odgoja, namjera nam je reći nešto poblize o tome kako suvremena odgojna znanost gleda na odgoj da bismo to onda usporedili s Homerovom odgojnom praksom. Danas je vrlo rašireno mišljenje da je odgoj interpersonalno djelovanje¹³

1991., str. 441–445; Nedjeljko Kujundžić – Ivan Marijanović, *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića*, Zagreb 1991.

⁹ Hermann Hobmair i drugi, *Pädagogik*, München 1993., str. 11–30.

¹⁰ Joseph Kockelmans, *Interdisciplinarity and higher education*, University Park, Pa 1979.; Joe Moran, *Interdisciplinarity*, London; Balasubramanyam Chandramohan, *Interdisciplinary learning and teaching in higher education: theory and practice*, New York 2009.; Gunther Dietz, *Multiculturalism, interculturality and diversity in education: an anthropological approach*, Münster 2009.; Marko Pranjić, *Psihologija religioznog ponašanja: Propedeutika, povijest, klasici*, Zagreb 2003., str. 19–30.

¹¹ Marko Pranjić, *Pedagogija: Suvremena stremjenja, naglasci, ostvarenja*, Zagreb 2001., str. 204–231.

¹² Tako je npr. pedagogija kao znanost druga po broju disciplina na njemačkim sveučilištima. Obuhvaća četrdesetak disciplina koje se svrstavaju u pojedina pedagoška područja.

¹³ Charles Bingham, *No education without relation*, New York 2004.; John Barker, *The interactive learning revolution: multimedia in education and training*, London 1990.; David Harold Hargreaves, *Interaktion und Erziehung (Interpersonal relations and education, dt.) Pädagog: Aspekte zu*

koje pretpostavlja čovjekovu odgojivost¹⁴ i ljudsku potrebu za odgojem¹⁵ i teži tome da odgajaniku omogući prepoznavanje životnih izazova i prikladno odgovaranje na te izazove kako s razine intelekta tako i s razine osjećaja i pragme.¹⁶ Pod interpersonalnim djelovanjem podrazumijeva se međusobni konstruktivni odnos najmanje dvoje ljudi koji namjerno žele utjecati na obostrano ponašanje kako bi se ono promijenilo i unaprijedilo.¹⁷ Obično se pritom podrazumijeva da odgajatelj utječe na odgajanika. No suvremeno promišljanje odgoja govori i o tome kako odgajatelj utječe na odgajatelja u smislu odabiranja odgojnih ciljeva, odgojnih postupaka, odgojnih pomagala itd. Stoga se inzistira na interpersonalnom djelovanju kao dvosmjernoj komunikaciji informacije i usvajanja stavova.¹⁸ Za razliku od profesionalne formacije koja učeniku omogućava stručna znanja i vještine, odgoj je više usmjeren k otkrivanju vrijednosti te zauzimanju

---

zwischenmenschlichen Beziehungen, Böhlau 1976.; Christina Gustafsson, *Classroom interaction: A study of pedagogical roles in the teaching process*, Stockholm 1977.

¹⁴ Richard Kohler, *Piaget und die Pädagogik: eine historiographische Analyse*, Bad Heilbrunn 2009.; Donald Meltzer, *Studien zur erweiterten Metapsychologie: Bions Denken in der klinischen Praxis*, Frankfurt am Main 2009.

¹⁵ Wolfgang Brezinka, *Grundbegriffe der Erziehungswissenschaft: Analyse, Kritik, Vorschläge*, München 1990.; Egon Pinkert, *Schulversagen und Verhaltensstörungen in der Leistungsgesellschaft: Untersuchungen über die Beziehungen zwischen Schulminderleistung und der Bedürftigkeit für öffentliche Erziehung*, Neuwied 1972.; Gürken Ergen, *Pädagogik der kritisch-reflektierten Liebe: Erziehung und Bildung in Liebe, über die Liebe, für die Liebe und Menschlichkeit*, Heidelberg 2005.

¹⁶ Već je Jan Komenský inzistirao na tim trima razinama s ciljem povezivanja glave, srca i ruku, što su nakon njega nastavili mnogi pedagozi i didaktičari.

¹⁷ Zbog toga neki danas odgoj definiraju kao »promjenu ponašanja«, što je jako blisko bihevoriističkoj teoriji gledanja na ljudsko djelovanje. Charles Maher, *A behavioral approach to education of children and youth*, Hillsdale, NJ 1987.; Kent Johnson – Robert Ruskin, *Behavioral instruction: An evaluative review*, Washington, DC 1977.; Manfred Schneider, *Erziehung der Erzieher? psychologische und politische Möglichkeiten der Verhaltensbeeinflussung bei Lehrern und Eltern*, Frankfurt am Main 1982.; Mallary Collins – Don H. Fontenelle, *Changing student behaviors: a positive approach*, Cambridge, Mass 1982.

¹⁸ Kim-Patrick Sabla, *Vaterschaft und Erziehungshilfen: lebensweltliche Perspektiven und Aspekte einer gelingenden Kooperation*, Weinheim – München 2009.; Jürgen Jahinke, *Interpersonale Wahrnehmung*, Stuttgart 1975.; Irene Hasenberg, *Interpersonale Problemlöseberatung in Entwicklung und Erziehung*, Osnabrück 1988.; Baldur Kozdon, *Erziehung ohne Beziehung?: Über Auswirkungen der Verberuflichung von Humandiensten auf die Temperatur menschlicher Beziehungen*, Baltmannsweiler 1997.

stavova prema kojima se potom djeluje.¹⁹ Pritom čovjek treba pokazivati zrelost²⁰ i društvenu prihvatljivost.²¹

U načelu danas postoje tri načina sagledavanja odgojne djelatnosti. Jedan se zove *pedagoški optimizam*,²² drugi *pedagoški pesimizam*,²³ a treći *pedagoški interakcionizam* ili *pedagoški realizam*.²⁴ Svaki se od njih na sebi svojstven način odnosi prema odgajanju. Prvi misli kako je ono svemoćno, bez granica, bez rizika neuspjeha. Drugi, pomalo na valovima antipedagogije, ili bolje rečeno nekih razmišljanja pokupljenih iz pojednostavljenog shvaćanja genetike i urođenih ljudskih svojstava i naslijeđa, ne daje nikakvu važnost odgoju smatrajući kako je unaprijed sve zapisano i zadano. Treći pak pokušava naći sredinu između tih dviju ekstremno postavljenih pozicija.

PEDAGOŠKI OPTIMIZAM

U razvoju čovjekova promišljanja o sebi postojala su povijesna razdoblja kada je on njegovao neograničenu nadu u vlastitu djelatnost pa tako i u onu pedagošku koju je argumentirao dvama načelima. S jedne strane čovjek je odgojiv, a s druge, upravo zato što je takav, njemu je odgoj ne

---

¹⁹ Florian Gibis, *Wertorientierte Erziehung im öffentlichen Schulwesen: verfassungsrechtliche Betrachtungen zur integrativen Bedeutung von Gemeinschaftswerten*; Frankfurt am Main 2008.; Ingrid Blanke, *Erziehung und Sittlichkeit: ideengeschichtliche Studien zu den Anfängen heutiger Pädagogik, Heil- u. Sozialpädagogik in der späten deutschen Aufklärung*, Heinsberg 1984.; Johannes Claßen – Alfred Ammen, *Antiautoritäre Erziehung in der wissenschaftlichen Diskussion*, Heidelberg 1973.

²⁰ Walter Hammel, *Krise und Bildung: das Phänomen der Krise im Zusammenhang von Reifung, Bildung und Erziehung*, Ratingen 1967.; Adolf Heimler, *Reifung und Geschlecht: Fragen der geschlechtlichen Erziehung im Lichte personaler Psychotherapie*, München 1966.

²¹ Peter King, *In dwelling: implacability, exclusion, and acceptance*, Aldershot 2008.; Joyce Kloc McClure, *Finite, contingent, and free: a new ethics of acceptance*, Lanham 2003.; Nahi Allon, *The psychology of demonization: promoting acceptance and reducing conflict*, Mahwah 2006.; Thomas Rochon, *Culture moves: ideas, activism, and changing values*, Princeton, NJ 1998.

²² Günter Aschenbach, *Pädagogischer Pessimismus oder pädagogischer Optimismus: zur Entscheidbarkeit der Kontroverse um Anlage und Umwelt*, Erlangen 1986.; Wolfgang Gröning, *Zur Begründung eines pädagogischen Optimismus*, Hamburg 1984.

²³ Günter Aschenbach, *Pädagogischer Pessimismus oder pädagogischer Optimismus: zur Entscheidbarkeit der Kontroverse um Anlage und Umwelt*, Erlangen 1986.; Fritz März, *Macht oder Ohnmacht des Erziehers? on pädagogischen Optimisten, Pessimisten, Realisten*, Bad Heilbrunn 1993.

²⁴ Walter Herzog, *Zeitgemäße Erziehung: die Konstruktion pädagogischer Wirklichkeit*, Weilerswist 2002.; David Scott, *Education, epistemology and critical realism*, London 2010.